

Ministry of JUSTICE

RHAGAIR

Mae cannoedd o gyfreithiau wedi eu pasio sy'n effeithio ar bob agwedd ar ein bywydau. Weithiau fe all fod yn anodd gwybod beth yw ein hawliau sylfaenol mewn gwirionedd. Dros hanner canrif yn ôl, bu Prydain yn help i gorffori ein hawliau sylfaenol yn y Confensiwn Ewropeaidd ar Hawliau Dynol (EHCR). Ond dim ond trwy gymryd y daith hir i Strasbourg y gallem hawlio amddiffyniad y Confensiwn.

Mae'r Ddeddf Hawliau Dynol yn golygu ein bod yn gallu diogelu ein hawliau yma yn y Deyrnas Unedig. A gallwn i gyd fod yn gliriach ynglŷn â'r gwerthoedd a'r safonau sylfaenol yr ydym yn eu rhannu. Mae'r daflen hon yn cyflwyno'r Ddeddf Hawliau Dynol ac yn dweud sut mae'n gweithio. Mae Llywodraethau'r Deyrnas Unedig (DU) wedi parchu'r Confensiwn Ewropeaidd ers dros 50 mlynedd. Felly, yn ôl pob tebyg, fydd arnoch chi byth angen y Ddeddf. Ond os bydd rhywun yn tresmasu ar eich hawliau ar unrhyw adeg, bydd yn dda gwybod bod yna rywbeth y gallwch ei wneud ynghylch y peth.

BETH YW'R DDEDDF HAWLIAU DYNOL?

Mae Deddf Hawliau Dynol 1998 yn gyfraith, a ddaeth i rym llawn yn Hydref 2000. Mae'n rhoi grym pellach, yn y DU, i'r hawliau a'r rhyddfreiniau sydd yn y Confensiwn Ewropeaidd ar Hawliau Dynol.

BETH MAE'N EI WNEUD?

Mae'r gyfraith yn gwneud tri pheth syml:

- Mae'n ei gwneud yn anghyfreithlon i awdurdod cyhoeddus, megis adran o'r llywodraeth, awdurdod lleol neu'r heddlu, dorri hawliau'r Confensiwn, oni bai

bod Deddf Seneddol wedi golygu na allai fod wedi ymddwyn yn wahanol.

- Mae'n golygu bod modd trin achosion hawliau dynol mewn llys neu dribiwnlys yn y DU. Nes i'r Ddeddf ddod i rym, yr oedd unrhyw rai a oedd yn teimlo bod eu hawliau dan y Confensiwn wedi cael eu torri yn gorfod mynd i Lys Hawliau Dynol Ewrop (ECHR) yn Strasbourg.
- Mae'n dweud bod yn rhaid rhoi i holl ddeddfwriaeth y DU ystyr sy'n gweddu â hawliau'r Confensiwn, os yw hynny'n bosibl. Os bydd llys yn dweud nad yw hynny'n bosibl, mater i'r Senedd fydd penderfynu beth i'w wneud.

BETH YW'R CONFENSIWN EWROPEAIDD AR HAWLIAU DYNOL?

Mae hwn yn un o'r cytuniadau cynharaf a phwysicaf a gafodd eu pasio gan Gyngor Ewrop, grŵp o genhedloedd a gafodd eu gwahodd gan Winston Churchill i ddod at ei gilydd wedi'r Ail Ryfel Byd i atal erchyllterau a gweithredoedd creulon o'r fath rhag digwydd eto.

Mae Cyngor Ewrop yn hollol ar wahân i'r Undeb Ewropeaidd (UE). Mae ganddo ei Lys Hawliau Dynol ei hun yn Strasbourg. Eisoes fe allwch fynd i lys Strasbourg i fynnu eich hawliau dan yr ECHR.

Tan 2000, fodd bynnag, nid oedd yr ECHR yn rhan o gyfraith wladwriaethol y DU. Fel rheol, felly, nid oedd ein llysoedd wedi gallu trin ceisiadau.

EICH HAWLIAU DAN Y CONFENSIWN

Y mae un ar bymtheg o hawliau sylfaenol yn y Ddeddf Hawliau Dynol. Maent i gyd wedi eu cymryd o'r Confensiwn Ewropeaidd ar Hawliau Dynol. Nid materion bywyd a marwolaeth megis rhyddid rhag arteithio a lladd yw'r unig faterion y maent yn effeithio arnynt; maent yn effeithio ar eich hawliau mewn bywyd bob dydd hefyd: beth y gallwch ei ddweud a'i wneud, eich credoau, eich hawl i brawf teg, a llawer o hawliau a haeddiannau sylfaenol eraill.

(Mae **Erthygl 1** yn un ragarweiniol)

ERTHYGL 2 YR HAWL I FYWYD

Mae gennych yr hawl absoliwt i ddisgwyl y bydd eich bywyd yn cael ei amddiffyn gan y gyfraith. Nid oes ond ychydig o amgylchiadau cyfyngedig iawn lle mae'n dderbyniol i'r Wladwriaeth ladd rhywun, e.e. os bydd swyddog o'r heddlu'n gweithredu mewn hunanamddiffyniad gyda chyfiawnhad.

ERTHYGL 3 GWAHARDD ARTEITHIO

Mae gennych yr hawl absoliwt i beidio â chael eich arteithio na chael eich gorfodi i ddioddef triniaeth neu gosb sydd yn annynol neu'n ddiraddiol.

ERTHYGL 4 GWAHARDD CAETHWASIAETH A LLAFUR GORFODOL

Mae gennych yr hawl absoliwt i beidio â chael eich trin fel caethwas na chael eich gorfodi i gyflawni rhai mathau o lafur.

ERTHYGL 5 YR HAWL I RYDDID A DIOGELWCH

Mae gennych yr hawl i beidio â chael eich amddifadu o'ch rhyddid — 'eich arestio neu eich cadw'n gaeth' — ac eithrio mewn achosion cyfyngedig sydd wedi eu nodi yn yr Erthygl (e.e. pan fyddwch yn cael eich drwgdybio neu eich cael yn

euog o gyflawni trosedd), a lle mae hyn yn cael ei gyfiawnhau gan drefn gyfreithiol glir.

ERTHYGL 6 YR HAWL I DREIAL TEG

Mae gennych yr hawl i wrandawriad teg a chyhoeddus o fewn cyfnod rhesymol o amser. Mae hyn yn berthnasol i gyhuddiadau troseddol yn eich erbyn neu wrth setlo achosion sy'n ymwneud â'ch hawliau a'ch rhwymedigaethau sifil. Rhaid i wrandawriadau gael eu cynnal gan dribiwnlys annibynnol a diduedd sydd wedi ei sefydlu gan gyfraith. Y mae'n bosibl gwahardd y cyhoedd o'r gwrandawriad (ond nid o'r dyfarniad) os oes angen hynny er mwyn diogelu pethau fel diogelwch gwladol neu drefn gyhoeddus.

Os yw'r cyhuddiad yn un troseddol, rhagdybir eich bod yn ddieuog nes i chi gael eich profi'n euog yn unol â'r gyfraith, ac mae gennych rai hawliau gwarantedig i'ch amddiffyn eich hun.

ERTHYGL 7 DIM COSBI HEB GYFRAITH

Fel rheol mae gennych yr hawl i beidio â chael eich dyfarnu'n euog o drosedd oherwydd gweithredoedd nad oedd yn cael eu hystyried yn rhai troseddol ar yr adeg y gwnaethoch eu cyflawni. Yr ydych hefyd yn cael eich diogelu yn erbyn cynnydd diweddarach yn y ddedfryd y gellir ei chyhoeddi am drosedd.

HAWLIAU CYFYNGEDIG

Gellir cyfyngu ar yr hawliau yn Erthyglau 8 i 11 pan fydd hynny'n angenrheidiol er mwyn cyflawni amcan pwysig.

Mae'r union amcanion ym mhob Erthygl sy'n caniatáu cyfyngiadau yn amrywio, ond maent yn cynnwys pethau fel gwarchod iechyd neu ddiogelwch cyhoeddus, atal troseddu, a gwarchod hawliau pobl eraill.

ERTHYGL 8

YR HAWL I BARCH AT FYWYD PREIFAT A THEULUOL

Mae gennych yr hawl i barch tuag at eich bywyd preifat a theuluol, eich cartref a'ch gohebiaeth. Dim ond dan amgylchiadau penodedig y gellir cyfyngu ar yr hawl hon.

ERTHYGL 9

RHYDDID MEDDWL, CYDWYBOD A CHREFYDD

Rydych yn rhydd i feddu ar ystod eang o farnau, credoau a meddyliau, yn ogystal â ffydd grefyddol. Dim ond dan amgylchiadau penodedig y caniateir cyfyngiadau.

ERTHYGL 10

RHYDDID MYNEGIAINT

Mae gennych yr hawl i feddu ar farnau, ac i fynegi'ch barnau ar eich pen eich hun neu mewn grŵp. Mae hyn yn wir hyd yn oed os yw eich barnau'n amhoblogaidd neu'n peri pryder. Dim ond dan amgylchiadau penodedig y gellir cyfyngu ar yr hawl hon.

ERTHYGL 11

RHYDDID YMGYNNULL A CHYMDEITHASIAD

Mae gennych yr hawl i ymgynnull gyda phobl eraill yn heddychlon. Mae gennych yr hawl hefyd i ymgysylltu â phobl eraill, ac mae hyn y gallu cynnwys yr hawl i ffurfio undeb llafur. Dim ond dan amgylchiadau penodedig y gellir cyfyngu ar yr hawl hon.

ERTHYGL 12

YR HAWL I BRIODI

Mae gan ddynion a merched yr hawl i briodi a chychwyn teulu. Bydd cyfraith y wlad yn dal i reoli sut ac ym mha oedran y mae hyn y gallu digwydd.

(Nid yw **Erthygl 13** wedi ei chynnwys yn
y Ddeddf Hawliau Dynol)

ERTHYGL 14 GWAHARDD CAMWAHANIAETHU

Wrth i hawliau'r Confensiwn gael eu gweithredu, mae gennych yr hawl i beidio â chael eich trin yn wahanol oherwydd eich hil, eich crefydd, eich rhyw, eich safbwyntiau gwleidyddol nac unrhyw statws arall, oni bai bod modd cyfiawnhau hyn yn wrthrychol. Rhaid i bawb gael yr un hawl i ymarfer ei hawliau dan y Confensiwn, beth bynnag fo'i statws.

PROTOCOL 1¹, ERTHYGL 1 DIOGELU EIDDO

Mae gennych yr hawl i fwynhau eich eiddo'n heddychlon. Fel rheol, ni all awdurdodau cyhoeddus ymyrryd â phethau sydd yn eiddo i chi, nac â'r modd yr ydych yn eu defnyddio, ac eithrio dan amgylchiadau cyfyngedig penodedig.

PROTOCOL 1, ERTHYGL 2 YR HAWL I GAEL ADDYSG

Mae gennych yr hawl i beidio â chael eich rhwystro rhag cael at y drefn addysg.

PROTOCOL 1, ERTHYGL 3 HAWL I ETHOLIADAU RHYDD

Rhaid i etholiadau ar gyfer aelodau o'r corff deddfwriaethol (e.e. y Senedd) fod yn rhydd ac yn deg, a rhaid iddynt gael eu cynnal drwy bleidlais gudd. Mae'n bosibl y bydd rhai amodau'n cael eu gosod ynglŷn â phwy sy'n gymwys i bleidleisio (e.e. oedran isaf).

¹ (mae 'protocol' yn ychwanegiad diweddarach at y Confensiwn)

PROTOCOL 6 / PROTOCOL 13, ERTHYGL 1 DIDDYMU'R GOSB EITHAF

Yr oedd Protocol 6 yn diddymu'r gosb eithaf, gydag eithriadau cyfyngedig mewn cyfnod o ryfel — ond yr oedd yn rhaid i'r eithriadau hynny fod yn unol â chyfreithiau a oedd wedi eu pennu'n glir. Mae Protocol 13 yn cymryd lle Protocol 6, ac mae'n diddymu'r gosb eithaf dan bob amgylchiad.

SUT MAE'R DDEDDF HAWLIAU DYNOL YN EFFEITHIO ARNAF I?

• YDI'R DDEDDF HAWLIAU DYNOL YN NEWID FY HAWLIAU?

Nac ydi. Ond mae'r Ddeddf Hawliau Dynol yn ei gwneud y broses o fynnu eich hawliau'n un gyflymach a haws. Yn lle gorfod mynd i Strasbourg, gallwch yn awr ddwyn achos mewn llys yn y DU.

• YDI'R DDEDDF HAWLIAU DYNOL YN EFFEITHIO AR Y Ffordd y Mae Llywodraeth ac Awdurdodau Cyhoeddus yn Ymddwyn?

Ydi. Mae'r Ddeddf Hawliau Dynol yn dweud bod yn rhaid i bob awdurdod cyhoeddus dalu sylw priodol i'ch hawliau pan fydd yn gwneud penderfyniadau sy'n effeithio arnoch chi. Mae awdurdodau cyhoeddus yn cynnwys adrannau'r llywodraeth, eich awdurdod lleol neu awdurdod iechyd, a hefyd asiantaethau megis yr heddlu, y llysoedd a chwmnïau preifat pan fyddant yn cyflawni swyddogaethau cyhoeddus.

Nid oes dim byd newydd yn hynny — mae parchu hawliau a chadw cydbwysedd rhwng hawliau a chyfrifoldebau wastad wedi bod yn rhan bwysig o wasanaeth cyhoeddus yn y wlad hon. Ond mae'r Ddeddf Hawliau Dynol yn sicrhau bod pobl sydd ag awdurdod drosodd yn gorfod sicrhau nad ydynt yn sathru eich hawliau dan draed, hyd yn oed pan fyddant yn credu eu bod yn gwneud hynny am reswm da. Bydd yn rhaid

iddynt fod yn ofalus ynglŷn â dal y fantol, a meddwl yn galed ynglŷn â sut i achosi'r niwed lleiaf posibl i unigolion.

Bob tro mae Llywodraeth yn cynnig deddf newydd yn y Senedd, rhaid i'r Gweinidog sy'n gyfrifol amdano wneud datganiad dan y Ddeddf Hawliau Dynol ynglŷn â sut mae'r gyfraith newydd yn cyd-fynd â hawliau'r Confensiwn.

- **YDW I'N GALLU DEFNYDDIO'R DDEDDF HAWLIAU DYNOL YN ERBYN UNIGOLYN PREIFAT ARALL SY'N TRESMASU AR FY HAWLIAU?**

Ddim yn uniongyrchol. Ni allwch erlyn unigolyn arall, na chael eich erlyn gan unigolyn arall, am dorri hawliau'r Confensiwn. Ond gallwch gael budd anuniongyrchol oherwydd bod y Ddeddf Hawliau Dynol yn golygu bod yn rhaid i bob cyfraith feddu ar ystyr ac effaith sydd mor agos â phosibl i hawliau'r Confensiwn. Mae hi hefyd yn llawer haws i fynnu'ch hawliau os ydynt yn rhai ysgrifenedig. Gallwch eu tynnu i sylw'r sawl sydd, yn eich barn chi, yn eu hanwybyddu.

- **OND BETH AM GYFRIFOLDEBAU? YDI FY HAWLIAU DAN Y DDEDDF YN DDIDERFYN?**

Nac ydynt. Mae gan y rhan fwyaf o'r hawliau yn y Ddeddf Hawliau Dynol rai terfynau, er mwyn eu hatal rhag effeithio'n annheg ar hawliau pobl eraill — neu ddiystyru hawliau'r gymuned ehangach. Mewn cymdeithas ddemocrataidd, mae gan bawb hawliau. Mae eich hawliau chi'n dod yn gyntaf, ond mae'r un peth yn wir am hawliau pawb arall. Felly, rhaid i ni i gyd dderbyn rhai cyfyngiadau ar ein hawliau er mwyn gwneud yn siŵr bod pobl eraill yn cael eu trin yn deg.

Er enghraifft, efallai y bydd yn rhaid cyfyngu ar hawl rhywun i ryddid os yw wedi cyflawni trosedd. Ni all rhyddid mynegiant olygu'r rhyddid i weiddi 'Tân!' mewn neuadd lawn pan nad oes tân.

- **YDI'R DDEDDF HAWLIAU DYNOL WEDI NEWID UNRHYW BETH MEWN GWIRIONEDD?**

Mae hon yn fath o gyfraith uwch sy'n effeithio ar yr holl gyfreithiau eraill. Mewn gwirionedd, set o werthoedd sylfaenol yw'r hawliau a'r cyfyngiadau arnynt. Mae parch tuag at yr hawliau a phopeth sy'n berthynol iddynt yn helpu i newid y ffordd y mae pobl yn meddwl ac yn ymddwyn, ac yn creu awyrgylch lle mae penderfyniadau a pholisïau'n cael eu trafod a'u deall. Mae pa mor bell y mae'r Ddeddf Hawliau Dynol yn gwella ansawdd bywyd i bawb yn y DU yn dibynnu pa mor bell yr ydym i gyd yn parchu'r gwerthoedd sydd wedi eu corffori ynddi.

- **BETH MAE'R DDEDDF HAWLIAU DYNOL YN EI OLYGU I DDEMOCRATIAETH?**

Democratiaeth yw'r unig ffurf ar lywodraeth sy'n cyd-fynd â hawliau'r Confensiwn. Goddefgarwch ac eangfrydedd yw craidd democratiaeth — a chraidd hawliau'r Confensiwn. Mae'r Ddeddf Hawliau Dynol yn cydnabod lle canolog y Senedd yn ein democratiaeth. Dylai hybu tryloywder a gweithredu agored mewn Llywodraeth, oherwydd y bydd awdurdodau cyhoeddus yn defnyddio iaith hawliau'r Confensiwn i drafod problemau. Oherwydd bod honno'n iaith yr ydym i gyd yn gallu ei deall, byddwn yn gallu deall yn well yr hyn sy'n cael ei ddweud — ac yn gallu ymuno â'r drafodaeth.

- **A FYDD Y DDEDDF HAWLIAU DYNOL YN PLESIO PAWB?**

Nid drwy'r amser. Yn sicr fe geir dadlau ynglŷn â rhai penderfyniadau, a gwrthdrawiadau rhwng hawliau. Ni fyddwn i gyd yn cytuno ar bynciau megis mesurau ynglŷn â phreifatrwydd, hawliau dioddefwyr neu ryddid mynegiant. Mae'r Ddeddf Hawliau Dynol yn effeithio ar benderfyniadau ar y pethau hyn. Mae rhai pobl yn sicr o deimlo bod yr ateb anghywir wedi ei gyrraedd. Ond dylai'r Ddeddf Hawliau Dynol sicrhau trafodaeth briodol, a bod hawliau sylfaenol yn cael eu parchu mewn modd cytbwys.

- **BETH MAE'R DDEDDF HAWLIAU DYNOL YN EI OLYGU I'N LLYSOEDD A'N BARNWYR?**

Mae'r Ddeddf Hawliau Dynol yn eu helpu i warchod hawliau unigolion dan y Confensiwn. Ac fe allant wirio bod hawliau'r gymuned ehangach yn cael eu cydbwysu'n briodol. Os oes raid effeithio ar hawliau unigolion, bydd ar yr awdurdod cyhoeddus angen dangos nad yw'n cymryd gordd i dorri cneuen. Y term a ddefnyddir am hyn yn aml yw 'cymesuredd': dim ond ymyrryd â hawliau cyhyd ag sy'n angenrheidiol ar gyfer cyflawni pwrpas penodol sydd wedi ei fynegi yn y Confensiwn.

Er enghraifft, mae yna hawl sylfaenol i ymgynnull — a hawl i gyfarfod pobl eraill.

Felly, os yw'r heddlu neu awdurdodau cyhoeddus yn ystyried gwahardd rhai gwrthdystiadau, neu gyfyngu ar orymdeithiau ar hyd rhai llwybrau teithio, rhaid iddynt beidio â gosod gwaharddiad cyffredinol. Rhaid iddynt feddwl yn ofalus am yr hyn sy'n gymesur, fel nad ydynt yn mynd ymhellach nag sydd ei angen i warchod yn erbyn y peryglon i bobl eraill y maent yn eu rhagweld yn rhesymol. Mae pob llys yn y wlad wedi ei hyfforddi i'ch helpu pan fydd awdurdod cyhoeddus yn gweithredu yn erbyn eich hawliau.

- **FELLY, A FYDD Y LLYSOEDD YN GALLU GWRTHOD PENDERFYNIADAU'R SENEDD?**

Na fyddant. Mae'r Ddeddf Hawliau Dynol yn datgan yn benodol nad yw barnwyr yn gallu gwrthod penderfyniadau'r Senedd. Ond mae'r llysoedd yn gallu datblygu'r gyfraith oddi mewn i hawliau'r Confensiwn.

Mae barnwyr wastad wedi gallu datblygu'r gyfraith eu hunain. Ond mae'r Ddeddf Hawliau Dynol yn golygu eu bod yn gweithredu oddi mewn i god democrataidd o werthoedd, sydd wedi eu seilio ar eich hawliau dan y Confensiwn.

- **A FYDD Y DDEDDF HAWLIAU DYNOL YN GOLYGU RHAGOR O ACHOSION LLYS?**

Nid yn y pen draw. Dim ond pan fydd popeth arall wedi methu y dylai rhywun fynd i lys. Mae'r Ddeddf Hawliau Dynol yn helpu i eglurhau hawliau, ac mae awdurdodau cyhoeddus yn deall sut mae'r llysoedd yn dehongli'r gyfraith. Yn y dyddiau cynnar, ceisiodd pobl ddefnyddio'r gyfraith newydd i ganfod sut yn union y byddai'r fantol yn cael ei dal rhwng eu hawliau hwy a hawliau pobl eraill. Ond mae barnwyr eisoes wedi ei gwneud yn glir na fyddant yn dymuno gwastraffu amser ar ymresymiau sydd heb rinwedd ynddynt.

Er enghraifft, un o'n hawliau sylfaenol yw priodi os ydym wedi cyrraedd oedran priodi. Yn y DU, mae'r gyfraith yn pennu mai 16 yw'r oedran hwn. Mae hi bron yn sicr y byddai ymgais i fynd i lys er mwyn dadlau y dylid caniatáu i chi briodi mewn oedran is yn cael ei ystyried yn wastraff ar amser. Dyma'r math o benderfyniad y caniateir i bob gwlad ei wneud drosti ei hun.

- **BETH AM YR ALBAN, CYMRU A GOGLEDD IWERDDON?**

Mae gan y Senedd yn San Steffan y pŵer i basio unrhyw gyfreithiau, waeth beth y mae'r Confensiwn yn ei ddweud. Nid oes gan Gynulladau Cymru a Gogledd Iwerddon, a Senedd yr Alban, mo'r pŵer hwn. Os byddant yn pasio cyfreithiau sydd ddim yn cyd-fynd â hawliau'r Confensiwn, bydd y llysoedd yn gwrthod eu penderfyniad.

- **SUT Y GALLAF DDOD I WYBOD MWY?**

Am ragor o wybodaeth ynglŷn â'r Ddeddf Hawliau Dynol, talwch ymweliad â: www.humanrights.gov.uk

Neu ysgrifennwch at: Human Rights Division, Ministry of Justice, 6th Floor, Selborne House, 54 Victoria Street, London SW1E 6QW

Yng Ngogledd Iwerddon, ysgrifennwch at: The Equality and Human Rights Unit, Office of the First Minister and Deputy First Minister (OFMDFM), Room E3.18, Castle Buildings, Stormont Estate, Belfast, BT4 3SR

Yn yr Alban, ysgrifennwch at: Scottish Executive Justice Division, St Andrew's House, Regent Road, Edinburgh, EH1 3DG

Yng Nghymru, ysgrifennwch at: Yr Uned Cydraddoldeb ac Amrywiaeth Strategol, Llywodraeth Cynulliad Cymru, Parc Cathays, Caerdydd, CF10 3NQ

Mae arweiniad manylach i'r Ddeddf Hawliau Dynol, dan y teitl "Guide to the Human Rights Act / Arweiniad i'r Ddeddf Hawliau Dynol", ar gael yn Saesneg a Chymraeg. Ffoniwch 020 7210 1437 neu Minicom 0800 358 3506 i gael copi yn rhad ac am ddim.

Os hoffech gael copi o'r daflen hon ar gasét clywedol neu mewn Braille, neu mewn unrhyw un o'r ieithoedd sydd wedi eu rhestru isod, fffoniwch 020 7210 1437 neu Minicom 0800 358 3506.

Mae'r daflen hon ar gael yn yr ieithoedd canlynol:

Cymraeg, Bengaleg, Pwnjabeg, Gwjarati, Wrddw, Arabeg, Cantoneg, Pwyleg, Somalieg, Ffrangeg a Thamileg.